Horváth Róbert

AZ ANGYAL MEGTALÁLÁSA

Andrei Pleşu műve kapcsán

„(…) a lélek bizonyos módon minden."
Aquinói Szent Tamás[1]

I.
KITÉRŐ ÉS ELINDULÁS

Válságok közepette élünk. Korunk csaknem a Föld egészére kiterjedően a krízisek kora. Világjárvány, közeli háború, mely kontinensek közöttivé terebélyesedhet, a világgazdaság eddigieknél is kedvezőtlenebb átalakulása. Mérgező ételek, gyógyszerek és elektronika. Ismétlődések, további romlás, kiterjedések réme. Alulmúlása még a demokráciának is, melyet lényegileg azonos erők számolnak fel, mint amelyek létrehozták. A szabad akaratot, sőt az úgynevezett emberi jogokat sárba tipró megszorító, korlátozó lehetőségek. Ráadásul: „mennyi válságot jósoltak már, amiből aztán semmi nem lett" – halljuk a mindig csak bizakodó „evolucionisták" álláspontját. Ám itt és most nem jóslatokról van szó, nem túldimenzionálásokról, hanem a jelenről, pontosabban: a jelent determináló jelenségek megértési szándékáról. Végülis egy metafizikai kérdéskörről: arról, hogy az embernek mindenkor komoly dolga volt a krízisekkel, szinte mindig az hajtotta felfelé, hogy tudta, válságok *közepette él*. Azért sincs semmi csodálkoznivaló a beteljesületlen krizeológiai elképzeléseken, mert mindenkinek megvan a maga saját, mindenre és mindenkire kiterjedő apokalipszise. Szent Máté, Szent Márk és Szent Lukács tanúbizonysága szerint Jézus Krisztus egyik tanításának értelmében annyit kell foglalkoznunk a végidőkkel – beleértve a pusztulást, a csapásokat, a szenvedések tetőfokát és az Emberfia második eljövetelét is –, hogy ekként tartsuk: *„nem múlik el ez a nemzedék, amíg mindezek meg nem történnek"*; *„el nem múlik ez a nemzedék, amíg mindez meg nem történik"* (Máté 24,34 és Márk 13,30; Lukács 21,32). Jézus tanítása volt tehát, hogy nemzedékünk idejére tegyük, a saját életünkben lássuk meg a krízist, a pusztulást, a válságok válságát és egyúttal az apokalipszist, vagyis Isten feltárulását, önkinyilvánítását. Keresztény nézőpontból *mindezek együttesen* tartoznak az eszkatológiához, a végidőkkel

[1] *Sentencia libri De anima* 2. 5. 6. Idézi Dogmatika 241. o.

kapcsolatos tradicionális tudáshoz. A csaknem a Föld egészére kiterjedő krízisek, a világjárvány, az interkontinentális háborúk, a társadalmi szerkezetet érintő válságok, az eleve őrült gazdaság és demokrácia összeomlása, s ezek ismétlődései, bármilyen súlyos tények legyenek, eszerint másodlagosak egy originális olvasatban.

A krízisek jelenlegi korában – úgy is mondhatjuk, minden ciklikus valóságában – két alapvető tévedést követünk el. Az egyik a válságok letagadása, elodázása, nem komolyan vétele. A letagadás és a nem komolyan vétel között persze több átmeneti fázis van, ám a lényeget tekintve ugyanabba a kategóriába sorolhatók. Babits *„életességnek"* hívta, Kosztolányi (Homérosz nyomán) a képviselőit *„lótoszevőknek"*, Hamvas – hozzávetőlegesen idézve – úgy, hogy *„a pácból magukat (illegitim módon) kivonják"*, a kereszténység pedig úgy, hogy nem veszik fel a keresztet. A szellemi törekvő eleve hordozza a keresztet, szinte elkerülhetetlenül a két-, négy- és hatrét feszítő, sokszoros dialektikus és egzisztenciális problémákat. Ahhoz, hogy az első tévedést elkerüljük, vagyis a krízisek tudatosításához szükség van arra, hogy analitikus kutatók feltárásait olvassuk, végiggondoljuk és minden hibájuk vagy túlkapásuk ellenére megbecsüljük. Ha az *imitatio Christi*re vállalkozunk, semmiféle felmentést nem jelent számunkra, hogy ezek csak részletmeglátások. A válság *jelene* ettől még fennáll, legalább az érvényes meglátások vonatkozásában. Ide kapcsolódik az úgynevezett összeesküvés-elméletek vagy bevett mai dehonesztáló kifejezéssel élve a *„konteók"* kérdésköre. Az emberek többsége – a *mediá*k befolyásán kívül és mellett – azért utasítja el ezeket, mert képtelen szembenézni a válság elképzelhető mélységeivel. Ha ezek az elméletek fantáziadúsak is és „ezermillió tévedést" tartalmaznak, egy egészséges lélek képes önállóan gondolkozni azon, mi igaz és mi vitatható bennük. Hogy e normális hozzáállás a *„konteók"* tekintetében ma általában hiányzik, elég sokatmondó. Mert hát az ilyen elméletekkel, gyakran részletes elemzésekkel való foglalkozás miért is jelentene „alacsonyabb rendű" viselkedést, amelyet „demokratikusan" ki kell rekeszteni a társadalomból vagy megbélyegezni azon belül? Szóval, több okból kifolyólag foglalkozni kell ezekkel is. A hagyományok világában az embernek minden joga megvolt ahhoz, hogy démonokkal, ártó, gonosz befolyásokkal benépesítettnek, „negatíve" lássa a világot. Egyetlen feltételnek kellett eleget tennie, hogy tudja másként is látni, adott esetekben – szinte aszketikusan – fel tudja adni ilyen szemléletét. Ha e kritérium teljesült, még el is ismerték apokaliptikus világlátásáért. Ma a lehető legkevésbé van így. Az ilyesmit már csak a zenék, a festészet, a filmek, a „művészetek" világába utalja a politika, éppúgy, mint a közízlés.

Mielőtt a válságok tételezésének másik alapvető tévedésére, a *„krizeomának"* problémájára térnénk, ejtsünk néhány szót az *„életesek"*, másként *„elangyalosodott lótoszevők"*[2] és a válságokat mániákusan középpontba állítók közötti átmeneti fázisról. Ezen a szinten, bár figyelembe veszik a kríziseket, valójában nem veszik elég komolyan azokat. Mindig csak *kifelé, másra* tolják a megfontolásokat és az okokat: lényegileg a járványra, a járványügyi intézkedésekre, a társadalmi válságokra vagy az elközelgő gazdasági krízisre irányul a teljes figyelem. Anélkül, hogy ezek súlyát a legcsekélyebb mértékben alulbecsülnénk vagy „metafizikai kényszerből" teljesen szem elől engednénk, mondjuk ki: ezen a fokon amolyan hárítás, külső vádolás, lényegé-

[2] Az *„elangyalosodás"* László András alkalmi kifejezése. Az angyalok témájával mi itt egészen más, szigorúan tradicionális és doktrinális, nem pedig pszichológiai és karakterológiai szempontból foglalkozunk.

ben bűnbakkeresés megy végbe a válságok szigorúan szubjektív és személyes, benső vonatkozásai elől menekülve. Ahhoz, hogy a valóban apokaliptikus és eszkatologikus perspektívához, az Emberfia újraeljöveteléig eljussunk a krízisek tételezésének segítsége révén, óvakodnunk kell a válságok Isten feltárulását és önkinyilvánítását mellőző megközelítéseitől, ugyanis – mint már említettük – ez utóbbi, a második eljövetel minden teremtett válság végső értelme. A *saját* válságaink közepette *élünk*, amelyek a Földnek *csaknem* az egészére terjednek ki…

A krízismániás (krizeomán) megközelítés a tekintetben vet fel igazán komoly problémát, hogy nélkülözi és másokkal is kihagyatja az ideális és hagyományos alapelvi rátekintéseket, azok hangsúlyozását. Ennek oka hasonló, mint egy ultramodern ember esetében: már nem tapasztalja elevenen az ideákat és a princípiumokat, így ezek ellentétvalóságait domborítja ki. Lényeges probléma, hogy egyáltalán nem tételezi: az egzisztencia és a lét, az emberi egzisztencia és az isteni, tiszta, önmagában való lét két külön létmód, ezeket összedolgozni titáni erőfeszítés.[3] Az emberi egzisztenciáról való benső lemondani nem tudás habituális kötődés ahhoz, nem pedig a tiszta léthez, az örök szellemi valóságokhoz.[4] A szinte folyamatosan kríziseket hangsúlyozó ember örökké szeretne élni, ám egyéniségként, saját emberi személyében képzeli az örökkévalóságot és annak világát akarja megőrizni. Ezen kívül a krizeomán létmód *teljes mértékben* kiutalja a válságok okát a „másikba", a „másba", saját szűk létezése védelme érdekében, legyen világjárvány, elképzelt világháború, világgazdasági összeomlás vagy a kapitalizmus, a demokrácia és az emberi szabadságjogok vége. És van egy további, igazán aggasztó jellegzetesség: hasonló módon viselkedik, mint a világválságot előidéző parazita, mint az emberiség egészét kiszipolyozó, valójában antidemokratikus (egykor a demokrácia bajnoka) krízishatalom. Hasonló módon, mivel ő is válságok parazitája, azokból él, azokat elemezve próbál egyéni csúcsokra jutni. Bármennyire a krízisek letagadásában áll korunk szelleme, nem szabad követni az ilyen magatartást, mert mint a krízist létrehozó paraziták, döntően a krizeomának is a válságokból táplálkoznak, azokból merítik életüket, hatásukat, szempontjaikat, megfogalmazásaikat.

A kríziselemzők azzal követik el a lehető legnagyobb hibát, hogy nem hangsúlyozzák – párhuzamosan – eléggé a szellemi igazságok létét és örök valóságát. Ez totálisan elhibázott és antitradicionális módszer; szemben áll annak a Guénonnak és Evolának a módszertanával, akik még úgy gondolták a modern világ kritikáját, hogy közben – sokkal nagyobb mértékben – a különféle tradíciók hiteles interpretációiban részesítik olvasóikat. A *kali-jugát* hangsúlyozó mai kritikusok esetében ez egészen megváltozott. Egyéni célú, frappánskodó kritikákat fogalmaznak meg a spirituális tudás reprezentációi nélkül. Ma már olyan tradicionalista is elképzelhető, aki válságelemzésekből él. A jelenkori krízisek megfelelő tételezéséhez nem ártana felidézni

[3] Az egzisztencia etimológiai jelentése *(ex-sistere)* „az, ami előáll", szinte automatikusan kikerül belőlünk, megjelenik előttünk, fennáll.

[4] A mai ember olykor szívesen lemond a kóláról vagy egy következő üveg sörről. Hangsúlyozza, hogy *azt* már nem kéri. A vegetáriánusok is szívesen tartják a böjtöt: nem esznek húst. Ám mindazt, ami eléjük kerül, ami a nap huszonnégy órájából tizenhat során megjelenik előttük – beleértve a saját egyéniségüket –, biztosan nem veszik a lemondás körébe… Persze, jegyezzük meg, hogy a lemondás máskülönben sem azonos a szellemi aszkézis, vagyis a gyakorlás egészével, csupán a része.

Frithjof Schuon mondását: *„Akár tetszik, akár nem, misztériumok között élünk, s e tény mind logikailag, mind pedig egzisztenciálisan a transzcendens felé fordít minket."*[5] Íme, a hagyományhű hozzáállás. Nemcsak a válságok tételezése, hanem ennek a hangsúlyozása: *„Akár tetszik, akár nem, misztériumok között élünk"*. Logikailag és egzisztenciálisan is elvárható, hogy a válság ismertetései szintén Isten, a transzcendencia, a továbbra is létező misztériumok jegyében álljanak. Guénon, Evola és Schuon óta a szellemi színvonal megváltozott, nagyon alászállt. Pedig a fentiek tekintetében továbbra is fontos Aquinói Szent Tamás megingathatatlan álláspontja: *„A legmagasabb rendű dolgok legcsekélyebb mértékű ismerete kívánatosabb, mint a legalacsonyabb rendű dolgok legbiztosabb ismerete."*[6]

Legvégső soron azért van válság, mert nem tudatosítjuk például az angyalokat; mert szeretjük lógatni az orrunkat, csak a földet és az embert nézni, mindazt, ami magától elénk kerül, elénk áll, létünk és lényünk felszínét, eseményeit. Nem találunk és nem alkotunk mélyebbet, magasabbat. Ne csodálkozzunk hát, hogy nem látjuk az eget, és ne hibáztassuk a szellemi *valóságokat!* A krízisek azért vannak, hogy tekintetünket az Égre emeljük. Pontosabban: egyszerre a Földre és az Égre, az Égen túlira, *Hüperuranion*ra. Isten nem itt vagy amott lévő országára, hanem bennetek való királyságára. Állandóan a híreket bújni, történésekre reflektálni modern politikusok dolga, egyébként balgaság és szellemi impotencia, a teljesebb gondolkozás hiánya. Mert nem tudni a körülöttünk történő eseményekről mulasztás, döntően azokkal foglalkozni viszont mulasztások sorozata.

II.
KERESÉS ÉS TALÁLÁS

Térjünk másik, teljesebb valóságba. Mindig. A régi ember annyira közel érezte magához az angyalokat – érzékfeletti módon „látva" őket, ismerve a létüket –, hogy angyali karok sokaságát tételezte. Megmutatkozik ez Jeruzsálemi Szent Cirill, Szent Ambrus, Szent Jeromos, Pszeudo-Dionüsziosz Areopagitész, Sevillai Szent Izidor, Damaszkuszi Szent János, Nagy Szent Gergely, Aquinói Szent Tamás és mások műveiben. Bizonyosan nem képzelődésről vagy szellemi tehetetlenségről volt szó, hanem spirituális kreativitásról. Nem egyszerűen angyalt, hanem angyalok karát tapasztalták, azokból is többet.[7] Mára az angyalok sziruposak. Nem testetlenek, mint a hagyományos tanításban, hanem férfiak, nők vagy gyermekek, többnyire az utóbbiak. Ezen belül is giccsesek, papír-, porcelán- vagy marcipánangyalok. Az emberi létezésről szólnak, annak is süllyedő változatairól. Ahelyett, hogy tovább ostoroznánk a lecsökkentett angyallétet, jegyezzük meg, hogy bizonyos népszerű jelenségeknek van, vagy legalábbis lehet olyan szerepe, hogy mélyebb jelentések *hordozója*, *edénye* legyen, melyeket a megfelelő pillanatban felismerhetnek a popularitástól elváló, fölé emelkedő emberek. Még az infantilis és giccses angyaloknak is megvan a maguk gondviselésszerű funkciója. De visszatérve a hagyomány embere által látott angyali karokhoz, a számuk Pszeudo-Dionüsziosz – legnagyobb hatású – tanítása szerint kilenc. A mai ember által elgondolt őrangyalok a legalsó kar tagjai. Hogy megértsük valamennyire az angyali hierarchiát, háromszor három szintben gondolkozzunk. A legfelső három közvetlenül

[5] Schuon 112. o.
[6] *Summa theologiæ* I. q. 1. a. 5. ad 1. Idézi Pleşu 2006 13. o.
[7] Krauss 62–63. és 70–74. o. Pleşu 2006 264–267. o.



Catherine Schuon festménye;
forrás: Caminos (11. évf.). 8. sz. (1997. nyár) 38. o.

Istennel kapcsolatos. A második három az isteni oksággal és okokkal (amilyen például Isten uralma, ereje és hatalma). Az alsó három kar kapcsolódik az emberi világhoz, az egyénileg tapasztalt térhez és időhöz.[8]

Túl kell emelkednünk a giccses angyalokon és az egyéni őrangyal valóságán, ez egyértelmű. Mégis szükségünk van arra, hogy sokaságuktól függetlenül, lényegileg megértsük az angyali létet – az angyal mibenlétét, az angyalságot. Kezdjük a hagyományok világában megszokott szűkszavú, rövid, gyakran egyszavas „definíciókkal". Szépen, lassan, tagoltan, elgondolkozva haladjunk. Védelmező, hírnök, közvetítő, a kereszténység démona előtt *daimón*, sőt *theosz*, Rómában *genius*, különleges feladatra hív, *„olyan funkciókat vett át, amelyek más népek panteonjában a különböző istenek feladatai voltak"*,[9] szellemi létező, *„titokzatos (…) trónusként szolgálnak a mindenség Urának, és olyanok, akik a királlyá kiáltás rituáléját követve szünet nélkül magasztalják"*,[10] *„üldözötteknek nyújtanak segítséget, (…) gyógyítanak és olyanok, akik az emberek imádságát Isten elé viszik"*,[11] őr, mennyei tudományok közvetítője, hasonmás, a feltámadás hírnöke, révész, közreműködő, lélekvezető, oltalmazó, gondoskodó. Minden szentimentalizmus nélkül hozzá kell tenni a következő lényegi sajátosságokat is: jelen van a halálban és a pusztításban, küzdő, harcos, kinyitja a börtön kapuját, megtéríti a bűnösöket, kiválogatja a gonoszokat az igazak közül, összegyűjti a választottakat, az isteni hatalom alatt

[8] A hetedik kar angyalai *(arkhai, principatus)* hozzák létre és irányítják a birodalmak, államok és nemzetek *egymás közötti* sorsát. Rajtuk múlik, hogy egymással kapcsolatos dominanciájuk változik. A nyolcadik kar angyalai *(arkhangeloi, archangeli)* – az egyéni őrangyalok kilencedik kara fölött – többekért egyszerre felelősek a birodalmak, államok és nemzetek életén *belül*. Vö. Krauss 71. o.

[9] Uo. 15. o.

[10] Uo. 28. o.

[11] Uo. 33. o.

állás jele, fátylat visel, nincs emberi arca, mindig képes arra, hogy térdet hajtson, állandóan imádkozik, dicsőít, ugyanakkor – olykor – vádol is. A történetek iránti érdeklődés és egyebek révén megszoktuk, hogy átfussunk a szavakon, a bölcseleti irodalomban azonban a legtöbb szónak igen nagy jelentősége van. Most is minden kifejezés fontos, hogy értsük és „tapasztaljuk" az angyalokat.

René Guénon „Monotheizmus és angelológia" című cikkében ezt írta: az angyal *„az isteni különböző arculatainak képviselője vagy kifejezője a formanélküli megnyilvánulás rendjében", „a legfelső Princípium* (vagyis Isten) *többé-kevésbé másodlagos arculata".*[12] Ebből az következik, hogy az angyal Isten tulajdonsága, Tőle elidegeníthetetlen attribútuma vagy arculata. Istennél járunk, ha valóban angyali valóságban járunk. Az angyali létről való tudás később vált *„egymástól elszigetelt teremtményekben felaprózottá".*[13] Guénon interpretációja, hogy magával Istennel, a „legfelső Princípiummal" hozza összefüggésbe az angyalokat, a legkevésbé sem volt önkényes. *„Az Úr angyala mindig az, aki különbözik Mihálytól, Gábrieltől, Rafaeltől és Urieltől: aki a dolgok kezdetének Angyal-Igéje, és aki »Istennél volt, és Isten volt« Szent János szavai szerint."* Krisztus a *„legfőbb Angyal".*[14] Olykor a dogmatika is megerősíti, hogy Isten Fia, a Fiú-Isten angyal.[15] Megerősíti, de csupán részben, mert jobbára Krisztust körülvevőkként tekint az angyalokra.[16] Ennek ellenére a katekizmusok alapján is látható, hogy az angyal, leglényegét tekintve, *magának Istennek az arculata*, mielőtt lényszerűvé válna és különböző funkciókat betöltve megsokasodna. Kultuszának *ezért* nincs köze a többistenhithez, és *így* nem bálványimádás.

✣

Andrei Pleşu műve tényleges támpontokat ad az angyali valósághoz történő kapcsolódáshoz. A filozófiailag helytálló definíciókon kívül, melyek szerint az angyal az intervallum, a köztesség, a köztes tér (vagy térköz) létezője; a közelség és távolság problémájának áthidalója; egyfajta vektor, amely Istenhez, mint célhoz vezet,[17] nos, az ilyen meghatározásokon kívül úgy interpretálja témánkat, hogy jobban „észlelhetjük", tudatosíthatjuk az angyalok jelenlétét. Ilyen az angyal és a pillanat kapcsolata; a hallgatás és a csend angyalisága (beleértve az angyal diszkrétségét); a szimbolizmus és az értelem angyalokkal való összefüggése; a nappal és az éjszaka egyaránt angyalhoz tartozása. „Az angyal és a pillanat", „Az angyalok hallgatása", „Az angyalok és szimbolikus gondolkodás", „Angyalok és napok", „Az őrangyal mártíriuma", „A világ íze" vagy „Az értelem mint angyal" című fejezetek és más helyek feltárják,[18] hogy hol találhatjuk meg az angyalt, jobban, mint eddig.

Pleşu az elmúlt év egyik nagy felfedezése[19] volt számunkra. A szó szoros értelmében tra-

[12] Guénon 27. o.

[13] Uo. 28. o.

[14] Charbonneau-Lassay 53. és 54. o. Lásd még Krauss 16. o.

[15] *„(…) az angyalokat is, akik Krisztusban szintén újra egybe vannak foglalva".* Katekizmus 327. o.

[16] *„Krisztus az angyalok világának középpontja. Ők az ő angyalai (…), általa és érte teremtettek. (…) A megtestesült Ige életét a megtestesüléstől a mennybemenetelig körülveszi az angyalok imádata és szolgálata."* Uo. 100. o. Vö. uo. 104. o.

[17] Pleşu 2000 149–166. o. Pleşu 2006 7, 15–20, 32, 46, 52–53, 144. o. (Pleşu 2000 megadott oldalait Pleşu 2006 237–263. o. újraközli, jegyzetekkel kiegészítve)

[18] Pleşu 2006.

[19] Lásd Stamler.

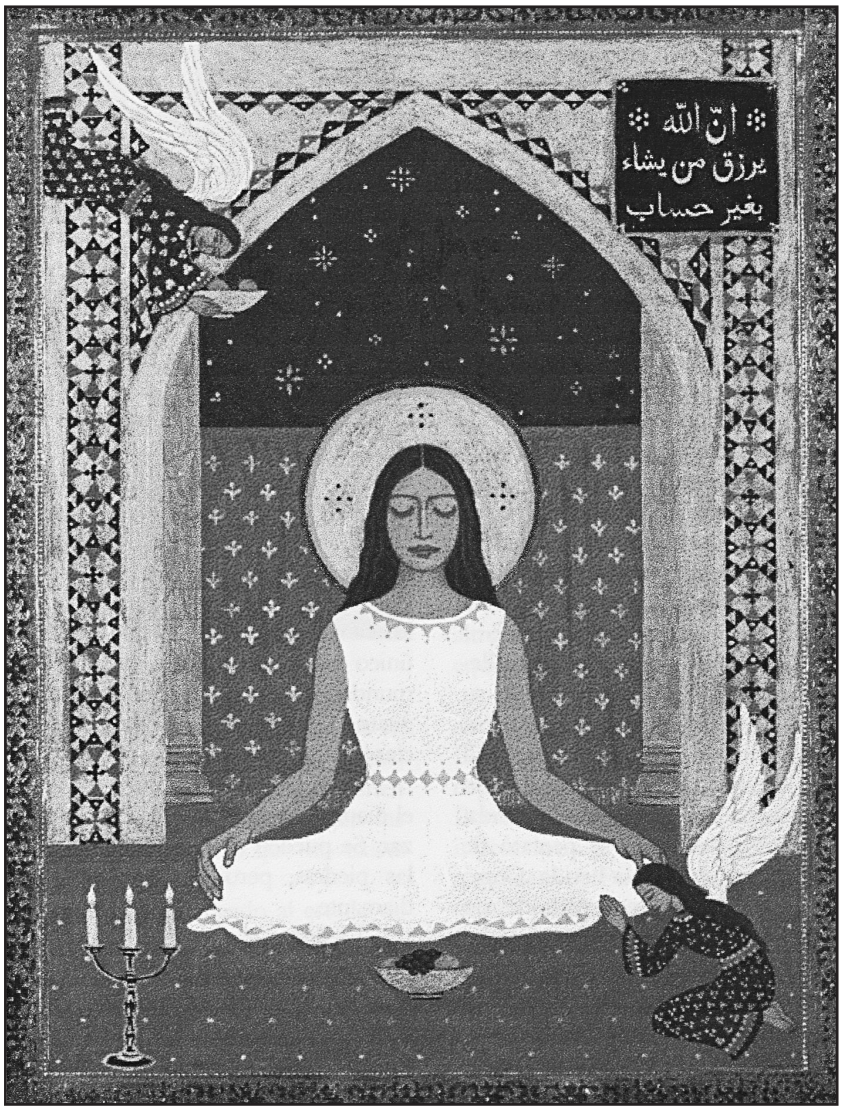
dicionális szerzőnek tartjuk őt, annak ellenére, hogy posztmodern írói eszközökkel és szempontokkal is él, hogy alkalomadtán bírálja Guénont, vagy hogy nyelvezetének irodalmi igényei a megszokottnál töredékesebbé és szerteszóródottabbá teszik a tradicionális tanítások kifejtéseit. Szimpatikus az ortodox kereszténység melletti kitartása a dogmatizmus hiányával együtt, de szerintünk nincs szükség direkt rejtőzésre vagy külső szempontok ilyen fokú figyelembevételére. Ez utóbbit nem tudjuk jól megítélni, mivel Pleşu a saját jogán, élő módon gondolkozik és szándékosan esztétikus-irodalmi módon ír. Innen gyors gondolatváltásai és töredékesnek ható gondolatai. Politikai, miniszteri funkciói, EU-pártisága, nemzetekfelettiség-igenlései dacára mi nem olvastunk tőle semmit, amit ne lehetne jól érteni. Rejtély, hogy ez az ember, aki személyét az *„áttetszőség hiányával"* és a *„testiség túltengésével"* jellemezte,[20] hogyan jutott ilyen mély gondolati szépség és a szó nem-modern értelmében vett ezoterikus tudás birtokába, ami nem túlzó megállapítás a részünkről.

De térjünk vissza az *angelologia* témájához. A fentebbi meghatározások – vagy, ahogy Pleşu mondaná, *„angyaltetemek"*[21] – között szerepel a *„hasonmás"* kifejezés. Több szerző véleménye szerint az angyali lét, az angyalság nem más, mint az ember *alter egó*ja, másik, másmilyen énje.[22] Ezt nem pszichológiailag kell érteni, hanem úgy, hogy az angyal az ember *saját* énjével is kapcsolatos (ezért van mindenkinek őrangyala). Más ugyan, és másiknak tűnik, de az angyal én is, és sok szempontból valósabb, valódibb én, mint amit az ember közönségesen magának gondol. Amikor azt kutatjuk – mert ebben a részben ezt tesszük –, hogy milyen pontokon kapcsolódhatunk az angyali realitáshoz, talán minden más támpont közül az iménti a legfontosabb. Helyes átélés esetében ez a szempont állandósítja leginkább az angyal valóságát. Természetesen nem arról van szó, hogy az ember angyalnak képzelje magát, még ha néhányan meg is teszik.

Az angyaloknak régebben nem volt arca. Mivel látták Isten orcáját, teljesen értelmetlen volt számukra egy másmilyennel rendelkezni. A hagyomány szerint egyedül ők „láthatják" (már amennyiben Istennek egyáltalán lehet arca), minthogy nem mások, mint Isten arculatai. Korábban az angyalok arcát eltakarta a szárnyuk, ami újabb világos utalás arra, mennyire különböznek az embertől. Ugyanekkor szinte kivétel nélkül mindig emberszerűek. A hagyomány nem egy homogén vagy monolitikus egység, a legmagasabb szintjein sem. Azon kívül, hogy időbeli kibontakozása van – amit egyesek hajlamosak fejlődésként értékelni, mások csak a hanyatlást látják benne, miközben a kibontakozás visszatéréseket is magába foglal –, eltérő szempontokat és magyarázatokat ad, ellentétes módszereket és megoldásokat nyújt, amelyek benső szintetizálása fontos feladat, az egyik legszebb az emberi életben. Az angyal valóságának isten- vagy emberalakúsága komoly ellentét, de a hagyomány esetében nem az dolgunk, hogy pártoskodva válasszunk, hanem, hogy mindkét magyarázat és metódus bölcsességét felismerjük, nem torzítva sem egyik, sem másik irányba a tradíció egészét és a gyakorlat teljességét.

Bizonyos például, hogy az angyalok testetlen létezők (mint Guénon mondja, *„a formanélküli [informális] megnyilvánulás rendjébe"* tartoznak). Ám a mai napig teológiai viták folynak az angyalok testetlenségének mibenlétéről. A *Credo*

[20] Pleşu 2006 16. o.
[21] *„A fogalmak angyaltetemek"*. Uo. 190. o.
[22] Krauss 45. és 50. o. Pleşu 2000 153. és 158. o. Pleşu 2006 209. o.



Catherine Schuon festménye;
forrás: Caminos (II. évf.). 8. sz. (1997. nyár) 44. o.

szerint a láthatatlan világ teremtményei, amit meg kell vallani, és vallunk is. De senki sem tagadja, hogy létezik angelofánia, és azt sem, hogy az angyalok bibliai eseményeken kívül szintén megnyilvánulnak. Szerintünk formában, alakban és testben *is*, többnyire valóban gyermekként és nőként, de akár állatok alakjában. Azonnal hozzátesszük, hogy megjelenésük, sőt, a lényük, minden ilyen esetben túlnyúlik az adott alakon és formán, vagyis ilyetén tapasztalataink nem ássák alá a dogmát és az ortopraxist. Nem heterodoxak, pláne nem eretnekek. Az angyalok teremtettsége ugyancsak nem tökéletesen egyértelmű tény. Római katolikus szempontból dogma, el is fogadjuk, valljuk, de tudatában vagyunk a gondolat fontosságának, miszerint az angyalok kitüntetettek a láthatatlan teremtmények körében. E tény sem heterodox. Legalább a legfelső kar képviselői olyan közelségben állnak Istenhez, oly szorosan hozzá tartoznak (az Atyához is), hogy legmélyebb okkal és joggal vethető fel lényegi értelemben vett teremtetlenségük. Nem teljesen meggyőző az sem, hogy a Szentírás első versének *„teremtette Isten az eget és a földet”* részéből az *„ég”* az angyalok teremtésére vonatkozna. Nemteremtettségük tekintetében figyelemre méltóak az ortodox kereszténység *energeiá*kra vonatkozó tételezései. Ezek olyan közel állnak a Szentháromság-Istenhez, hogy teremtettségük – miként az Isten tulajdonságaiként és arculataiként felfogott angyal esetében – vitatható. A *„legfőbb Angyal”* biztosan nem-teremtett.

✣

Az angyali jelenlét tudatosítása tekintetében ott tartunk, hogy az angyal szorosan, bensőleg

összefügg az emberrel, noha különbözik tőle. A hagyomány mindkettőt megerősíti. Tehát nem csak várni kell rá. Mivel az angyal Isten arculatait, attribútumait, „tulajdonságait", hagyományosan jóváhagyott „neveit" jelenti, azok jelenvalóságát képviseli, az embernek, hogy „találkozzon" az angyallal, be kell lépnie az istenneveket jelentő minőségekbe, gyakorolni olyanokat, mint a jóság vagy a szépség, beleértve olyan velejáró derivátumaikat, mint a türelem, az elnézés, a nagylelkűség, az önzetlen nyitottság és érdeklődés, az önuralom, az igazságosság, a jámborság és a többi.[23] Ekkor, tudatos gyakorlásuk révén, az ember beléphet, nemcsak az angyal, hanem Isten jelenvalóságába. Lényegében ez az angyal megtalálása, nem csak vágyakozás vagy várás rá, vagyis amikor az angyali realitás ténylegesen énné válik, beleértve az emberileg kiszámíthatatlan módokat, az isteni kegyelmeket, természetesen. Az angyallét nem tévesztendő össze a magánidillel,[24] nem azonos az emberi egzisztenciával, és pusztán erények gyakorlása révén sem találjuk meg (noha azok nélkül egyáltalán nem). Amikor Pszeudo-Dionüsziosz Areopagitész a jóság gyakorlásáról beszél, a *„jóságfelettiség utánozhatatlan gyakorlását"*, a *„jóvá válás princípiumának"* tudatosítását is említi.[25] Pontosan ilyen az angyalok és a morál viszonya; kapcsolatosak az isteni erényekkel, de nemcsak az erényes-morális egzisztenciát képviselik, hanem közvetlenül Isten attribútumait, arculatait (miközben Isten több a „neveinél", a „tulajdonságainál" is).

Érdekes, hogy Pleşu az *Angyalok* című könyvét Jákob angyallal folytatott harcával fejezi be. Az ószövetségi történet lényege egy *„névcsere"*:[26] leegyszerűsítve az, hogy Jákob megszerzi, elnyeri az angyal méltóságát. Hasonlóképpen számos kiszólást olvashatunk nála a dualizmus és a dichotomikus gondolkozás ellen,[27] a nemkettősség jegyében. Más összefüggésekben is így ír:

> „(…) az angyali lény önazonosságunk burkoló héja. Az én kiterjedése. A teremtett ember első kiterjedése, első kiáradása Isten felé, mint ahogy Isten első kiterjedése is a teremtett ember felé. Sokszor elhangzott, hogy az angyalok az ember égi »másai«. (…) Más szóval, »modellünk«, jobbított képmásunk állandóan kísér bennünket. És folyamatosan dialógusban vagyunk – legalábbis jó volna, ha abban lennénk – ezzel a lehetséges képmással. Az angyal minden tettünk mellé felkínálja tettünk *vetületének* támpontját, azaz eszményi rajzát. Az angyal minden »van« mellé egy »milyen kellene, hogy legyen«-t tesz. Életünk folyását fáradhatatlanul óhajtó módban ragozza, s így tennénk mi magunk is, ha az ő helyzetében volnánk."

> „(…) az angyal nem más, mint eksztázisunk lénye. Az a pillanat, amikor kilépünk önmagunkból saját énünk eksztatikus valósága felé."

> „Az angyal és az ember között ősrégi, eredendő rokonság van. Időtlen testvériségben éltek együtt a Paradicsomban a bukás előtt, és ugyanúgy fognak egymásra találni tündök-

[23] A szellemi út a legkevésbé sem redukálható a jámborságra vagy az Isten iránti devócióra. Ezek nélkülözhetetlen erények és módszerek, de igen gyakran durván korlátozzák velük a spirituális út más, olykor magasabb lehetőségeit.
[24] Pleşu 2006 123. o.
[25] Dionüsziosz 56. o.
[26] Pleşu 2006 223. o.
[27] Pleşu 2000 149–153. és 157. o. Pleşu 2006 16–19. stb. o.

lőn (*quasi astra*, mint Nagy Gergely mondja) az idők végezetén".[28]

Az ilyen nem-dualista megközelítések és megfogalmazások miatt különös, hogy Pleşu többnyire határozott vonalat húz ember és angyal közé. A közvetítői léttel, a köztességgel és a „köztes térrel" kapcsolatos interpretációi nem nagyon könnyítenek az ember helyzetén, hogy egyszerre, hasonló erővel megtalálja kapcsolatát angyallal és Istennel. Kivételes megfogalmazásokat leszámítva – összességében és alapvetően – azonban a szenthagyomány is ilyen: megkülönbözteti, elválasztja egymástól az angyalt és az embert. Még inkább hármasságban gondolkozik, hármasságot reprezentál (nem csak a kereszténység), amelynek keretei között az ember mindenkori feladata *differenciáltan* meglátni, tételezni és fenntartani az *egységet* (a hármasság fenomenológiai és módszertani sajátosságainak likvidálása nélkül).

Nagyon nehéz felelősen írni misztériumokról, akkor is, amikor olyan vallástörténetileg és dogmatikailag behatárolható témáról van szó, mint az angyaloké. Kicsit úgy érezzük – meglehet, rosszul –, hogy mikor Pleşu a „határ" vagy a „más" fontosságáról ír, némiképp téved. Semmilyen ezoterikus értelme nincs ugyanis a határnak és a másnak *in se*. A más – önmagában – más, a határ – ugyanígy, önmagában – határ. Nem több. Önmagában mindkettő túlságosan spekulatív, fiktív, elérhetetlen. Értelmük megtalálásához szükséges, hogy a határ és a más értelmét *önmagunkban*, ne pedig vélt *önmagukban* lássuk. Istenen, a Szentháromságon belüli misztériumoknak kell lenniük és maradniuk (a határnak és a „másiknak" is). E maximálisan fontos kritériumokat régóta nem kötik az orrunkra, pedig a más, ha szó szerint vesszük, az Istenség valóságától történő eltávolítási kísérlet. Hasonlóképpen az Istentől függetlenül felállított határ képzete. Ezzel nem azt akarjuk mondani, hogy nincsenek legitim módon meghúzott határok. Ellenkezőleg: pontosan azt szeretnénk nyomatékosítani, hogy minden „más" és határ Istenen belül helyeződik el, és csakis ott. A kereszténység a maga teremtmény és Teremtő, ember és Isten, angyal és Isten, angyal és ember stb. megkülönböztetéseivel általában dualista álláspontúnak tűnik, ám egyáltalán nem mindig és minden tekintetben az (az iménti felfogás értelmében alapvetően nem az). Amennyiben jól értjük, *nem* a nem-kettősség *helyére tolja* a dualitásokat, hanem annak *körébe vonja*; abszolválva és abszorbeálva őket nem-kettős értelmet ad azoknak is.

Pleşu – non-dualista álláspontjai ellenére meglévő – dualizmusai azért érthetők, mert maga a keresztény hagyomány is ilyen. Például: Jézus Krisztus legvégső, *egó eimi* (én vagyok) átélései és tanításai *mellett* léteznek az Atya és Fiú, Isten és ember, angyal és ember, Úr és szolga, túlvilág és evilág stb. kettőseire vonatkozó, azokat következetesen fenntartó tanításai. E tekintetben, ezoterikusan nézve, a kereszténység egyfajta *dvaitádvaita*, kettős nem-kettősséget, és *bhédábhédát*, különbségekkel bíró nem-különbözőséget képvisel, ha most eltérő indiai fogalmakkal próbáltuk is megvilágítani a kereszténység popularitás feletti lényegét, amely – Marco Pallisnak ebben igaza volt – fenomenológiailag *„ezo-exoterikus"*.

✣

Ama tradicionális megközelítések tekintetében, melyek az ember és az angyal összetartozását hangsúlyozzák, külön fontos figyelembe venni a bukott angyalok témáját.

[28] Pleşu 2006 25–26, 65. és 96. o.

Finoman szólva nem vagyunk elégedettek a szokásos vonatkozó megközelítésekkel. Például két egykor népszerű film, a *Berlin felett az ég* és az *Angyalok városa* esetében a dogmatikus vallási megközelítések nem haboztak, hogy az angyalok bukásaként értelmezzék a történteket: a szereplő angyalok gravitációjaként az emberi élethez, akik testetlenségük dacára vágynak arra, hogy emberek legyenek. Szerintünk e két film nem kimondottan a bukott angyalokról szól; az igazság az, hogy végül is minden őrangyal esetében megtörténik valami hasonló, már csupán azzal, hogy azt választja, mellénk áll. A történetmesélés szintjén nem lehet, vagy igen nehéz lenne elbeszélni, hogy egy angyal úgy is választhat bennünket, hogy közben megőrzi testetlen és teremtetlen állapotát. A visszatetszően moralizáló világ gyakran bűnesetet, bukást tételez ott, ahol tudatos, lehető legjobb indulatú alászállás ment végbe.

Luciferrel, aki magasrendű angyal volt, más a helyzet, ő a bukott angyal mintája a keresztény hagyományban. Amikor azonban alakját a gőggel hozzák összefüggésbe, és különösképpen, amikor az Istenné válás, a *theószisz* ideája ellen fordítják, a fentebb említett elégedetlenség és rossz érzés újra megjelenik bennünk. Természetesen nem tagadjuk, hogy vannak érvényes tradicionális értelmezések e mezőben. Ám az esetek többségében, főként ma, nem arról van-e szó, hogy egy vallási szempontból elemi fontosságú törekvés, az átistenülés ellen fordítanak egy ószövetségi mítoszt? Erős a gyanúnk, hogy igen, és kifejezhetetlenül súlyos, hogy a morál nevében megpróbálják tönkretenni az alaptörekvést, mely egykor világokat határozott meg, és ma is létezik, teljesen legitim módon, s nem csak a keleti kereszténységben. Egy mély értelmű, megdöbbentően komplex tanulmányban Vasile Lovinescu felteszi: lehet, hogy már Ézsaiás sem értette teljesen Babilón kozmológiai mítoszait, melyek körébe az Esthajnalcsillag misztériuma is tartozott,[29] és későbbi költőket hív segítségül, hogy megértessen legalább valamennyit abból. Talán nem kell mondani, hogy nem állunk a modern luciferianizmus oldalán, amely a Fényhozó mítoszából még kevesebbet ért. Mindenesetre olyan keveset tudunk a zsidó *angelologiá*ra, így a kereszténységre is ható kháldeus, majd perzsa-zoroasztriánus angyalképzetekről, hogy a „dualizmusukban" sem lehetünk teljesen biztosak.

De akkor miben áll az angyali bukás? Bizonyos, hogy lázadó *angyal* nem létezik, legfeljebb szépirodalmi fikciókban. Ki lázadna az ellen, akinek az arculata? Azon kívül, hogy könnyen meglehet, *Énok első könyvét (Henoch apokalypsise)* is egészen félreértjük, osztjuk Andrei Pleşu véleményét abban, hogy valamiképpen a megismerés, a tudás és az elme szintjén megy végbe az angyalok bukása.[30] Ananda K. Coomaraswamy ugyanide helyezi a sátán valóságát és a pokol létét.[31] Mindezek értelmében, egyszer volt, de áll még ma is az Élet fája. A *teljes* életet jelenti. Azt az életet és létet, amelyben – bár közhellyé vált – *„Minden egy"*, minden én, minden felebarát. Nem félig barát, hanem én, majdnem vagy teljesen én. Még az ellenség is. Erről ehettünk. És akkor jött a kígyó (amúgy nem-létező „önmagában" véve), mert volt, de áll még ma is a Jó és rossz tudásának fája. Ez nem általában a tudást, nem is a minden tekintetben vett megkülönböztetést jelenti, hanem a bűnös megkülönböztetést, az élettől elváló megkülönböztetést, az éntől elváló megkülönböztetést. És erről ettünk, és erről eszünk. S ezért kiűzettünk, és kiűzetünk. Hasonló a mindig értelmes,

[29] Lovinescu 71–72. o.
[30] Pleşu 2006 193–202. o.
[31] Lásd Coomaraswamy.

de nemcsak szép és jó angyal bukása is. Isten ezt követően *„az Éden kertjétől keletre kerubokat és villogó lángpallost állított, hogy őrizzék az élet fájához vezető utat.”* (*Teremtés könyve* 3,24)

Tehát meg kell ismerni a feleslegesen nem gondolkozó és nem megkülönböztető, de lángpallossal álló angyalokat; megtalálni az angyalt, hogy visszataláljunk.

Hivatkozások

Charbonneau-Lassay

Louis Charbonneau-Lassay: Az ember. Ford. Umenhoffer István. *Magyar Hüperión* (Budapest) 3. évf. 1. sz. (2015. tavasz) 53–62. o. [1940]

Coomaraswamy

Ananda Kentish Coomaraswamy: Kicsoda a „sátán” és hol van a „pokol”? Ford. Umenhoffer István. *Axis Polaris* (Budapest) 7. sz. (2006) 15–25. o. [1947]

Dionüsziosz

Pszeudo-Dionüsziosz Areopagitész: Két levél. Ford. Németh Bálint. *Magyar Hüperión* (Budapest) 3. évf. 1. sz. (2015. tavasz) 56–57. o. [Gaiusz Therapeutészhez 2. és 4.]

Dogmatika

Dorothea Sattler – Theodor Schneider: Teremtéstan. Ford. Lukács László. In Theodor Schneider (szerk.): *A dogmatika kézikönyve*. I. köt. Budapest, 2002, Vigilia, 129–248. o. [1992]

Guénon

René Guénon: Monotheizmus és angelológia. Ford. Németh László Levente. *Axis Polaris* (Budapest) 2. sz. (2000) 27–30. o. [1946] (A jelen lapszámban újraközölve)

Katekizmus

A katolikus egyház katekizmusa. A latin mintakiadás fordítása. Ford. Diós István. Budapest, 2013, Szent István Társulat /Szent István Kézikönyvek 6/. [1997]

Krauss

Heinrich Krauss: *Az angyalok. Hagyomány és értelmezés*. Ford. Liska Endre. Budapest, 2005, Corvina /Tudástár/. [2000]

Lovinescu

Vasile Lovinescu: Quo modo cecidisti de cælo, Lucifer? Ford. Tárkányi Beatrix. In *A tollas gárda. A nacionalizmus szellemi változatai az 1930-as évek Romániájában. Corneliu Codreanu, Mircea Eliade, Nae Ionescu, Constantin Noica és Vasile Lovinescu írásai.* Budapest, 2001, Nemzetek Európája Kiadó /Nefelejcs Kiskönyvtár/, 71–84. o. [1972 és 1980 között]

Pleşu 2000

Andrei Pleşu: *A madarak nyelve*. Horváth Andor. Pécs, 2000, Jelenkor /Dianoia/. [1994]

Pleşu 2006

Andrei Pleşu: *Angyalok*. Ford. Székely Melinda. Kolozsvár, 2006, Koinónia. [2003]

Schuon

Frithjof Schuon: *Az örök bölcsesség visszhangjai*. Ford. Nagy Csaba. In uő: *Az emberi állapot gyökerei*. Budapest, 2001, Arcticus Kiadó /Libri Religionis 2/, 109–157. o. [1992]

Stamler

Stamler Ábel: Andrei Pleşu: Jézus példázatai. Az elmesélt igazság. [Recenzió] *Magyar Hüperión* (Budapest) 9. évf. 1. sz. (2021. tavasz–nyár) 122–124. o.

Szent Biblia

Ó- és Újszövetségi Szentírás a Neovulgáta alapján. A Káldi-féle szentírásfordítás, nyelvében megújítva, javítva a Neovulgáta alapján. Budapest, 2017, Szent Jeromos Katolikus Bibliatársulat. [1997]